

دانش اگر در ثریا هم باشد مردمانی از سرزمین پارس بر آن دست خواهند یافت.

پیامبر اعظم (ص)

شرح جامع و نمونه سوالات

تئوری‌های برنامه‌ریزی و برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای و حوزه تکنیک‌ها و روش‌ها

«علوم اجتماعی»

مولف: مژگان کاوه

انتشارات ارشد

پیشگفتار ناشر

خداوند بزرگ را شاکریم که فرصتی عنایت فرمود تا بتوانیم قدمی در جهت گسترش علم و فرهنگ کشور عزیزمان برداریم و مسیری هموار را در اختیار مخاطبان و داوطلبان علاقمند به ادامه تحصیل قرار دهیم. از آنجائی که درحوزه کتاب‌های درسی و کمک درسی کارشناسی ارشد کتاب‌های زیادی به رشته تحریر در آمده است با این حال وجود یک مجموعه جامع، دقیق، کامل و دارای رفرنس(منابع) مستند احساس می‌شود.

همیشه دغدغه داشتیم که ای کاش می‌شد تمامی منابع پراکنده و گاهاً دست نایافتنی کنکور در یک مجموعه به گونه‌ای جذاب و شیوا آماده می‌شد و همچنین سوالات دوره‌های قبل کنکور نیز به گونه‌ای تشریحی پاسخ داده می شدند، که خدشه‌ای بر آنها وارد نشود و خیال داوطلبان عزیز آنقدر آسوده باشد که اطلاعات مندرج در پاسخنامه‌ها را برای بهره‌گیری در آزمون خود بکار گیرند. این کار با یاری خداوند بزرگ و همکاری نخبه‌ترین دانشجویان و اساتید کشور در انتشارات ارشد هماهنگ گردید و در تمامی مقاطع تحصیلی از کاردانی به کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری در حوزهٔ آزمون‌های سراسری – آزاد و پیام نور بسته‌های آموزشی شامل کتاب‌های بانک سوالات و کتاب‌های شرح جامع درس آماده گردید. در تهیه مجموعه‌های فوق‌الذکر از فارغ‌التحصیلان کارشناسی ارشد و دکتری که حائز رتبه‌های تک رقمی کنکور می‌باشند، استفاده کرده‌ایم، تا شما عزیزان بتوانید در راستای افزایش توان علمی خود در جهت نیل به مقصود خویش نایل آیید. بدون تردید می‌توان گفت که برای اولین بار در نظام آموزشی کشور مجموعه‌ای به این سبک عرضه می‌شود که در کیفیت و کمیت بی‌نظیر بوده و تمامی نیازهای دانشجویان و داوطلبان عزیز را پوشش می‌دهد. امید است که استفاده از این مجموعه عزیزان را در جهت موفقیت در آزمون یاری رسانده باشد. در پایان لازم به ذکر است که بی نقصی محض از آن خداوند متعال می‌باشد، بنا براین از تمامی خوانندگان و داوطلبان عزیز خواهشمندیم نظرات سازنده خود را در مورد این کتاب به سایت انتشارات ارشد اعلام نمایند تا ما را در جهت هر چه بهتر آماده کردن این محصولات یاری رسانند.

با تشکر

ناشـــــر

www.arshadbook. ir

تقدیم به خانواده عزیزم

و

استادان گرانقدرم در دانشکده‌ی علوم اجتماعی دانشگاه علامه طباطبایی

پیشگفتار مؤلف

در نیمه دوم قرن بیستم شاهد تغییرات بنیادی در علوم، تکنولوژی و روشها بوده‌ایم. این تحولات شیوه‌ی زندگی انسانها را تحت تأثیر قرار داده و تغییرات اساسی را در روند توسعه و کیفیت زندگی انسانها فراهم آورده است.
رشد پیچیدگی اقتصادها، جوامع و فرهنگها و تغییر روابط بین آنها، باعث شکل‌گیری مشکلات عدیده‌ای در بسیاری از مناطق جهان و در درون برخی کشورها گردیده و سوالاتی را در مقابل پدیده توسعه، رفاه انسانی، عدالت اجتماعی، توسعه پایدار و یکپارچگی به وجود آورده است.
در چنین شرایطی نقش اصلی برنامه‌ریزی و توسعه منطقه‌ای در ایجاد تعادل فضایی توسعه‌ی پایدار و رفاه اجتماعی باید مورد توجه قرار گیرد. بنابراین فهم تئوری‌ها و تکنیکهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای و راه‌های دست‌یابی به توسعه‌ی منطقه‌ای به عنوان یک ضرورت در دنیای آکادمیک کشور ما نیز مطرح شده است.
در این کتاب سعی شده است که شرح جامع و نمونه سوالات تئوریهای برنامه‌ریزی و برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای و حوزه تکنیکها و روشها را برای دانشجویان و فارغ التحصیلان علاقه‌مند به ادامه تحصیل در رشته برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در مقطع کارشناسی ارشد را تهیه نمائیم. که فصل اول به برنامه‌ریزی منطقه‌ای و سابقه آن در برخی از کشورها و توضیح برنامه‌های عمرانی قبل و بعد از انقلاب اسلامی ایران اختصاص یافته است و فصل دوم را به تعریفی از برنامه و منطقه و انواع هر کدام از آنها اختصاص داده‌ایم در فصل سوم برخی مفاهیم در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای و نظریات توسعه منطقه‌ای مورد بحث قرار گرفته است و فصل چهارم به توضیح سیستم اطلاعات جغرافیایی (G.I.S) اختصاص یافته است و در آخر هر فصل تستهای تألیفی مربوط به همان فصل نیز مطرح شده است و در نهایت سوالات ۳ دوره کنکور مقطع کارشناسی اارشد رشته‌ی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای همراه با پاسخ تشریحی ارائه شده است.
در پایان لازم است از انتشارات ارشد به خاطر انتشار این کتاب کمال تشکر را بنمایم.

با سپاس
مژگان کاوه

فهرست مطالب

عنوان.....صفحه

فصل اول: تعریفی از برنامه‌ریزی منطقه‌ای

تئوری‌های برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای و حوزه تکنیک‌ها و روش‌ها ۱۱
سابقه‌ی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در برخی ازکشورهای جهان..... ۱۲
۱-شوروی ۱۲
۲- بریتانیا..... ۱۲
۳-آمریکا..... ۱۴
۴-فرانسه ۱۵
۵-آلمان..... ۱۵
۶- برزیل ۱۶
۷- مالزی..... ۱۶
۸-هندوستان ۱۷
ضرورت ها و اهداف برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران..... ۱۷
نتیجه‌ای از برنامه‌های عمرانی قبل از انقلاب ۲۴
پس از انقلاب اسلامی ۲۵
خلاصه فصل ۲۹
تستهای تألیفی آخر فصل ۳۰
پاسخ تستهای تالیفی..... ۳۱

فصل دوم: برنامه‌ریزی منطقه‌ای و انواع آن

تعریف برنامه ۳۵
تعریف برنامه‌ریزی ۳۵
انواع برنامه و برنامه‌ریزی ۳۵
ابعاد زمانی برنامه..... ۳۶
انواع برنامه‌ریزی ۳۶
آمایش سرزمین..... ۳۹
اهداف اصلی آمایش سرزمین..... ۴۰
آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی فضایی ۴۰
آمایش سرزمین و برنامه‌ریزی توسعه اقتصادی و اجتماعی..... ۴۱
مفهوم منطقه ۴۱
مفهوم منطقه و انواع آن..... ۴۲
منطقه‌بندی و تشخیص مناطق..... ۴۴
روش‌های تعیین مناطق همگن..... ۴۵
۱- وزن دهی عددی شاخص‌ها..... ۴۵
۲- روش تاکسونومی عددی ۴۶
۳- روش تجزیه و تحلیل عامل‌ها..... ۴۸
روش‌های تعیین مناطق عملکردی..... ۴۹
۱- تحلیل جریان‌ها..... ۵۰
۲- تحلیل جاذبه‌ای..... ۵۰
خلاصه فصل ۵۳

عنوان ..... **صفحه**

تست های تالیفی آخر فصل ۵۴
پاسخ تستهای تألیفی ۵۵

فصل سوم: برخی مفاهیم در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای

۱- دلایل پیدایش سطح منطقه‌ای در برنامه‌ریزی ۵۹
۲- نظریه و اهداف در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای ۵۹
۳- عامل «فضا» در برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای ۶۰
۴- وجه تمایز سیاست‌گذاری منطقه‌ای با برنامه‌ریزی منطقه‌ای ۶۰
نظریه‌های توسعه منطقه‌ای ۶۱
نظریه‌ی رشد بخش‌های اقتصادی ۶۱
نظریه‌پایه‌ی اقتصادی ۶۲
قطب رشد ۶۲
نظریه اگروپلیتن (منظومه کشت شهری) ۶۳
نظام سلسله مراتبی سکونتگاهها ۶۴
زیست منطقه و توسعه پایدار ۶۵
روش توسعه از بالا به پائین ۶۵
روش توسعه از پائین به بالا ۶۵
مکتب نوسازی ۶۶
مکتب وابستگی ۶۷
نظریه‌ی نیازهای اساسی ۶۸
نظریه تکامل گرایان ۶۹
نظریه‌ی ساختارگرا ۷۰
نظریه‌ی واگرایی – همگرایی رشد منطقه‌ای ۷۱
نظریه‌ی میشل لیپتون ۷۲
نظریه‌های مکان مرکزی ۷۳
اصول پایه و تئوری های مکان مرکزی ۷۳
۱- نظریه‌ی فون تانن (دوایر متحدالمرکز) ۷۵
۲- نظریه‌ی والتر کریستالر ۷۶
۳- نظریه‌ی اگوست لش ۷۷
۴- نظریه نواحی بازاری گالپین ۷۸
۶- نظریه ساختار قدرت امپریالیسم (مرکز - پیرامونی) گالتونگ ۷۹
۷- نظریه تعادل فضایی بی‌لوند و موریل ۸۰
تگناهای تئوری مکان مرکزی ۸۰
نظریه‌ی والتر ایزارد ۸۳
نظریه‌ی هیلهورست ۸۳
فنون یاور برنامه‌ریزی منطقه‌ای ۸۴
خلاصه فصل ۸۷
تستهای تألیفی آخر فصل ۸۸
پاسخ تستهای تألیفی ۸۹

فصل چهارم: سیستم اطلاعات جغرافیایی (G.I.S)

ویژگی‌های یک سیستم اطلاعات جغرافیایی ۹۳

عنوان.....صفحه
امکانات سیستم اطلاعات جغرافیایی ۹۴
اهمیت اطلاعات جغرافیایی ۹۴
کاربرد سیستم اطلاعات جغرافیایی ۹۴
منابع اطلاعات جغرافیایی ۹۴
دریافت و مدیریت اطلاعات ۹۶
زیر سیستم‌های G.I.S ۹۸
مدیریت داده‌ها در سیستم‌های اطلاعات جغرافیایی ۹۹
مفاهیم اولیه ایجاد پایگاه داده اطلاعاتی جغرافیایی ۱۰۰
سیستم‌های تصویر ۱۰۰
مدل‌های داده فضایی ۱۰۲
۱- مدل برداری ۱۰۲
۲- مدل رستری ۱۰۲
سازمان‌دهی اطلاعات جغرافیایی در درون CMBS ۱۰۸
مروری بر واژه‌ها و تعاریف ۱۱۰
خلاصه فصل ۱۱۲
تستهای تألیفی آخر فصل ۱۱۳
پاسخ تست‌های تألیفی ۱۱۴
سؤالات تئوریهای برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه‌ای و حوزه تکنیک‌ها و روشها سراسری سال ۱۳۸۶ ..... ۱۱۷
پاسخنامه تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روشها سراسری سال۱۳۸۶ ..... ۱۲۰
سوالات تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۸۷ ..... ۱۲۳
پاسخنامه تئوری‌های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک و روش‌ها سراسری سال ۱۳۸۷ ..... ۱۲۶
سوالات تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۸۸ ..... ۱۳۰
پاسخنامه تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۸۸ ..... ۱۳۳
سوالات تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۸۹ ..... ۱۳۸
پاسخنامه تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۸۹ ..... ۱۴۱
سوالات تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۹۰ ..... ۱۴۲
پاسخنامه تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۹۰ ..... ۱۴۴
سوالات تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۹۱ ..... ۱۴۵
پاسخنامه تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۹۱ ..... ۱۴۷
سوالات تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۹۲ ..... ۱۴۸
پاسخنامه تئوری های برنامه ریزی و برنامه ریزی توسعه منطقه ای و حوزه تکنیک ها و روش ها سراسری سال ۱۳۹۲ ..... ۱۵۰

فصل اول

تعریفی از برنامه‌ریزی منطقه‌ای و تاریخچه‌ی آن در جهان و ایران

عناوین اصلی

- سابقه‌ی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در برخی از کشورهای جهان
- ضرورت‌ها و اهداف برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران
- سابقه‌ی برنامه‌ریزی منطقه‌ای در ایران (قبل و بعد از انقلاب اسلامی)

فصل اول

تعریفی از برنامه‌ریزی منطقه‌ای

تئوری‌های برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای و حوزه تکنیک‌ها و روش‌ها

برنامه‌ریزی به طور اعم، و برنامه‌ریزی منطقه‌ای به طور اخص پدیده‌ای جدید و نو می‌باشد. این علم در گذشته به صورت سنتی و تجربی انجام می‌گرفته است، اما در عصر تکنولوژی و همگام با توسعه علوم اقتصادی و اجتماعی و کالبدی به صورتی نو با بهره‌گیری از روشهای کمی، کیفی و کامپیوتر ظاهر شده است.

برنامه‌ریزی در ابتدا با تأکید بر روی اقتصاد بوده ولی زمانی که مسائل اجتماعی وارد می شود تعریف فرق می‌کند.

بخث برنامه‌ریزی از دهه‌ی ۴۰ بسیار جدی شد که ۴ رویکرد مهم در دوره‌ی تاریخی توسعه منطقه‌ای بیان شده است که عبارتند از:

۱- سنتی ترین آن از دهه‌ی ۴۰ تا ۶۰ بوده که توجه به توسعه ی اقتصادی بوده به معنای رشد تولید ناخالص ملی

۲-دهه‌ی ۱۹۶۰ بخث رشد همراه با توزیع مجدد منابع و درآمد مطرح شد که هم زمان با اصلاحات ارضی بود.

۳-۱۹۷۰ که توجه به نیازهای اساسی مطرح شد، اولویت دادن به نیازهای اساسی جمعیت و دراولویت قراردادن مردم فقیر صورت گرفت.

۴-از اواخر قرن ۲۰ رویکرد کاملاً جدیدی مطرح شدبا عنوان توسعه ی پایدار که به علت آثار نگران کننده‌ی فقر وتخریب محیط زیست بیان شد.

تعریفی از برنامه‌ریزی منطقه‌ای← این برنامه‌ریزی فرایندی است در جهت مشارکت مردم و مناطق در برنامه‌ریزی و فراهم آوردن موجبات برنامه‌ریزی از جهت انطباق با برنامه های کلان ملی و ویژگی‌های منطقه‌ای. در واقع برنامه‌ریزی منطقه‌ای تصمیم گیری و سرمایه گذاری در پروژه‌ها درسطح منطقه، در راستای توسعه اقتصادی، اجتماعی و کالبدی مناطق مختلف کشور است. معمولاً برنامه‌ریزی منطقه ای بعداز برنامه ملی و به عنوان یک برنامه مابین برنامه‌ریزی ملی و محلی (شهروروستا) باید انجام پذیرد. شناخت توان‌ها و تنگناهای منطقه جزو مبانی کار در این برنامه‌ریزی است.

برنامه‌ریزی منطقه‌ای باید به یکپارچه‌گی توسعه‌ی ملی، وحدت و حاکمیت ملی نیز توجه کند.

ضروری‌ترین فلسفه‌ی برنامه‌ریزی منطقه‌ای← نابرابری‌های منطقه‌ای بوده‌است.

ضرورت های اجرای برنامه‌ریزی منطقه‌ای:

۱- عدم وجود تعادل مناسب بین مناطق مختلف

۲- عدم وجود تعادل میان نقاط شهری و روستایی

۳- عدم وجود تعادل میان شهرهای مختلف

۴- لزوم مشارکت افراد محلی در توسعه منطقه‌ای

۵- لزوم هماهنگی میان سیاست ملی ومحلی

۶- تمرکززدایی
۷- کنترل جریان های جمعیتی و...

سابقه ی برنامه‌ریزی توسعه منطقه‌ای در برخی ازکشورهای جهان

برنامه‌ریزی منطقه‌ای در پرتو نظریات توسعه منطقه ای صورت می‌گیرد و این نظریه‌ها برآمده از مفاهیم توسعه به طور کلی و توسعه منطقه‌ای به طور مشخص است، با گذشت حدود یکصد و پنجاه سال از آغازانقلاب صنعتی شرایط ذهنی و عینی برخی جوامع ایجاب نمود برای دستیابی بر آرمان‌های ملی وحل مشکلات گسترده مزا راه پیشرفت‌های اقتصادی و تامین رفاه اجتماعی، به برنامه‌ریزی درسطح کشور روی آورده شود.

۱-شوروی

ضرورت منطقه‌بندی برای مدیریت روسیه از زمان پترکبیر بود.

برنامه‌ی ملی برق رسانی در ۱۹۲۰ از جمله اولین حرکت‌ها در برنامه‌ریزی منطقه‌ای بود.

قبل از انقلاب۱۹۱۷ ← مناطق همگون، بعد از انقلاب ۱۹۱۷← مناطق عملکردی برای مراکز تولید نیرو وحوزه‌های برنامه‌ریزی مورد توجه قرار گرفت.

۲۱ منطقه در سطح ملی طی اولین برنامه ۵ ساله تعیین شد.

به علت وسعت شوروی حداکثر اتکا به منابع هر منطقه با هدف خود کفایی نسبی پیگیری شد.

اساس منطق برنامه‌ریزی منطقه ای در شوروی

۱- بهینه سازی سازمان فضایی تولید در چهار چوب تقسیم کار و برنامه هایی که درسطح ملی ریخته می‌شد.

۲- آنچه به نام برنامه‌ریزی منطقه‌ای در اتحاد جماهیر شوروی سابق وجود داشت بیش‌تر منطقه ای کردن برنامه ریزی بود.

۳- برنامه‌ریزی منطقه‌ای در شوروی درخدمت تولید ملی بوده‌است.

۴- به دلیل ارتباطات گسترده با پیرامون، منطقه بندی براساس تخصص مراکز عمدۀتولید بوده و همین عامل باعث شد که از دهۀ ۱۹۳۰ در چهار چوب مناطق اقتصادی، نظریۀ ایجاد مجتمع‌های تولید منطقه‌ای مطرح شود که عمدتاً برای تخصصی شدن تولید صنعتی درون منطقه به کار گرفته شد که تا فروپاشی شوروی از مهم‌ترین ابزارهای برنامه‌ریزی منطقه‌ای بود نظریه پرداز منطقه‌ای در کمیته‌ی برنامه‌ریزی دولتی بارائسکی بوده که پایه گذار جغرافیای اقتصادی شوروی بود.

شوروی اولین کشوری بود که درآن برنامه‌ریزی ملی داشتیم اما نکتۀ قابل توجه این است که سیاست‌های اجرایی به تعادل‌های منطقه‌ای کمک نکرد و فروپاشی شوروی هم به دلیل همین عدم تعادل‌ها بود.

۲- بریتانیا

بریتانیا شامل کشورهای انگلستان، ولز و اسکاتلند، اولین جامعه‌ای بود که ازنیمه قرن هجدهم، انقلاب صنعتی در آن پا گرفته و اثرات بی‌سابقه ازنظرحجم، گستردگی، گوناگونی وشتاب تغییرات در محیط آن پدیدار شد.

۴-دلیل برای تکوین برنامه‌ریزی منطقه‌ای دربریتانیا وجود دارد که عبارتند از: